

Kam se vytratil problém?

Diskusní srovnání vybraných
charakteristik problémových učebních
úloh na 1. a 2. stupni ZŠ

Mgr. Tereza Češková, Mgr. Petr Knecht, Ph.D.,

Mýty o 1. a 2. stupni

- Jaké jsou rozdíly ve výuce?
- Srovnání téměř vždy vyznívá v neprospěch druhého stupně.

„[...] první stupeň českých základních škol se daří žádoucím způsobem proměňovat, druhý stagnuje a lpí na překonaných přístupech.“
(Dvořák, 2011, s. 83; s odvoláním na zprávy ČŠI)

- Nouze o data.
- „[...] nelze říci, že by se nám rozdíly [mezi 1. a 2. stupněm] podařilo zdokumentovat“ (Najvarová, Najvar, & Janík, 2008, s. 159).

Cíl příspěvku

- Na základě analýzy videozáznamů vybraných vyučovacích hodin přírodovědy (1. st. ZŠ) a zeměpisu (2. st. ZŠ):
  - (a) Zjistit, v jaké míře jsou problémové učební úlohy ve výuce na obou stupních ZŠ zastoupeny.
  - (b) Popsat, jak jsou problémové učební úlohy na obou stupních ZŠ didakticky koncipovány – z hlediska typů problémů, se kterými jsou žáci ve výuce konfrontováni a z hlediska (ne)přítomnosti jednotlivých fází cyklu řešení problémů.

Problémová učební úloha

Učební úloha

každá otázka či výzva vyvolávající učební činnost, dle Seela (1981, s. 7—8) zahrnuje „věcné vztahy či objekty, které učitel vybírá na základě specifických cílů s ohledem na požadované učební procesy a předkládá je žákům v časoprostorově vymezených učebních situacích“.

Problémová učební úloha

Učební úloha

každá otázka či výzva vyvolávající učební činnost, dle Seela (1981, s. 7—8) zahrnuje „věcné **vztahy** či **objekty**, které učitel vybírá na základě specifických **cílů** s ohledem na požadované **učební procesy** a předkládá je žákům v časoprostorově vymezených **učebních situacích**“.

Problémová učební úloha (syntéza definic)

- (1) **Vychází z reálného života.**
- (2) **Obsahuje neúplně strukturovaný problém.**
- (3) **Je mezioborového charakteru.**
- (4) Učitel je pouze zadavatelem úlohy.
- (5) Obsahuje v sobě systém na sebe navazujících kroků, které žáci musí sami rozklíčovat (nejsou explicitně zadány a pojmenovány).
- (6) Je řešena ve skupině.
- (7) Má více řešení.

Typy problémů dle překážky, kterou je nutné překonat (Dörner, 1987, s. 11)

- Interpolační problém

žák zná všechny dílčí kroky nezbytné k dosažení cíle, musí nalézt správnou kombinaci příslušných úkonů a následně je vykonat, aby překonal tzv. interpolační překážku (prostředky i cíl jsou známé a jasné).

Typy problémů dle překážky, kterou je nutné překonat (Dörner, 1987, s. 11)

- Syntetický problém

dílčí kroky k vyřešení problému nejsou známy, žák musí překonat syntetickou překážku (prostředky nejsou jasné, ale je dobře definován cílový stav).

Typy problémů dle překážky, kterou je nutné překonat (Dörner, 1987, s. 11)

- Dialektický problém

nejsou známy dílčí kroky vedoucí k vyřešení problému, není však znám ani cíl. Žák musí stanovit „nejlepší možný“ cíl, prostředky jsou však dobře známy.

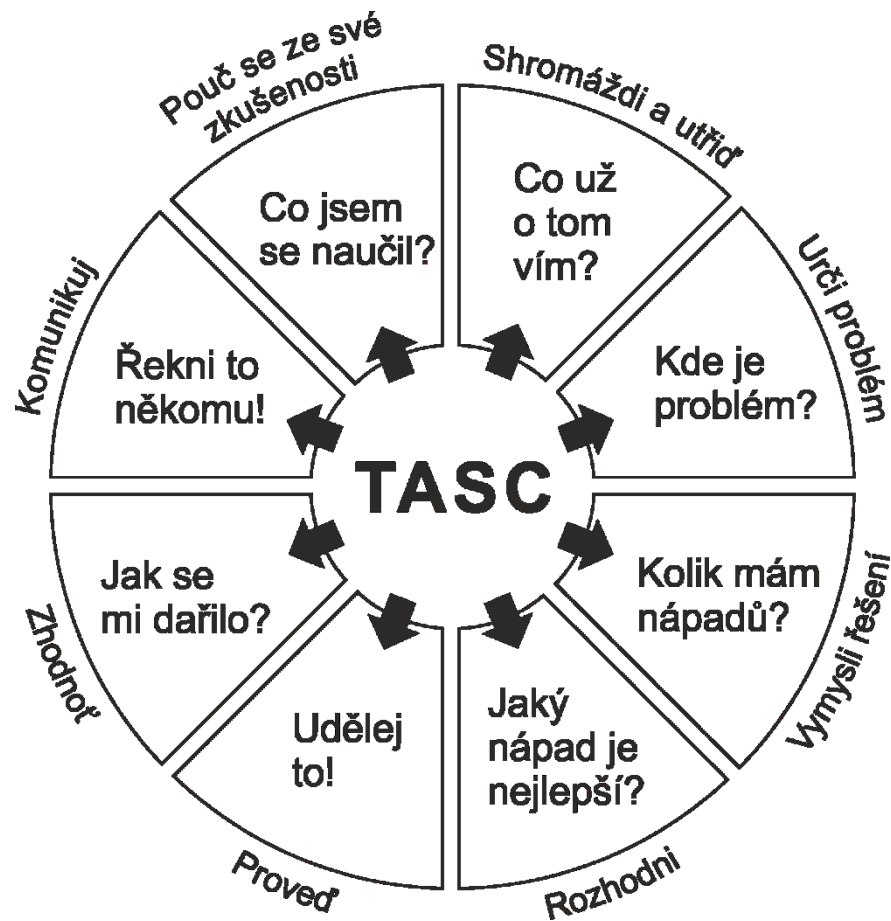
Typy problémů dle překážky, kterou je nutné překonat

Problém	cíl	prostředky
Interpolační	známý	známé
Syntetický	známý	neznámé
Dialektický	neznámý	známé

Zdroj: Dörner (1987, s. 11).

Fáze řešení problémové úlohy (syntéza definic)

Kód	Fáze	Obsahové vymezení
F0	Strukturování problému	U: Posouzení vnějších a vnitřních situačních okolností
F1	Iniciování	U: Přípravná fáze – zadání úloh, které „připravují půdu“ pro jádrovou otázku Ž: Seznámení s problematikou
F2	Analyzování problému	U: Prezentování problému žákům Ž: Identifikace a formulace problému
F3	Vyhledávání informací	U: Korigování a pomoc při žakovském vyhledávání informací Ž: Vyhledávání informací v informačních zdrojích
F4	Syntetizování výsledků	U: Korigování skupinové dynamiky (komunikace) Ž: Diskuse o prostudovaných faktech
F5	Sumarizování výsledků / řešení	U: Srovnání jednotlivých způsobů řešení, zexplicitnění Ž: Shrnutí řešení
F6	Prezentování výsledků / řešení	U: Porovnání výstupů Ž: Vytváření prezentací, prezentování
F7	Reflektování procesu řešení	U: Hodnocení činnosti žáků a jejich výstupů Ž: (Sebe)reflexe

Kolo řešení problémů TASC.
© Wallace (2000).

Základní metodologie

- Datový soubor: 50 videozáznamů vyučovacích hodin zeměpis
  - 10 videozáznamů vyučovacích hodin přírodovědy
- Záměrný výběr jedné (nejvíce typické problémově orientované) vyučovací hodiny.
- Obsahová analýza videa/transkriptu za účelem:
  - a) Analýzy problémových učebních úloh dle typů problémů, které žáci musí překonat.
  - b) Analýzy problémových učebních úloh dle zastoupených fází řešení.

Diskusní zjištění

- Analýza problémových učebních úloh dle typů problémů, které žáci musí překonat.
- 1. st. ZŠ (přírodověda, videozáznam A2 IVŠV videostudie): **xyxyxyxyxyxy**

Jaký má vliv tvar těla štiky na její pohyb ve vodě. S

Popište rozdíly mezi kaprem a štikou. S

Proč se vysazují štiky a kapři do chovných rybníků dohromady? S

Vysvětlete zda a jak rychle se rozloží odpadky v rybníce. S

Jakým způsobem lze zjistit, kdo navezl odpadky do rybníka? S

Posuďte situaci z hlediska morálky a vymyslete trest pro pachatele. D

Posuďte, zda by si chtěli v takovém rybníce zaplavat a proč. D

- 2. st. ZŠ (zeměpis, videozáznam B7 videostudie TIMSS 1999??**xy**):

1 učební úloha, 1 syntetický problém

Tak každý popřemýšlí, jakým způsobem se mění povrch na naší planetě. Nejen v České republice, ale obecně. K čemu dochází, jak se mění reliéf. [...] Tak popřemýšlíte a ke každému bodu si zkusíte vymyslet, popřemýšlet nad nějakým konkrétním příkladem, nemusí to být jenom v České republice, ale třeba i co se týče celého světa.

Nelze generalizovat! Interpretace je třeba provádět velmi obezřetně.

Diskuse a závěr

- Mýtus o dvou světech základní školy se nám nepodařilo vyvrátit (srov. Najvarová et al., 2011).
- Možné příčiny: snaha „dodržet“ osnovy, potřeba žáky připravit na přijímací zkoušky, apod.
- „Na 1. stupni [ze strany žáků] ještě nedochází k zásadní kritice školního učení [...] jako v pozdějších letech.“ (Kučera, 2005, s. 197).
- „To hlavní kognitivní se naučili žáci už na 1. stupni.

[...]

Zkratkovitě, ale ne chybně lze říci, že na 2. stupni se už [žák] přestává učit.“ (Kučera, 2005, s. 205)

